

Prilog raspravi o zdravstvenim aspektima demografske politike

Josip Grgurić*

Osnovne naglaske ovog rada autor je izložio kao moderator na stručno-znanstvenom skupu u organizaciji Matice hrvatske: "Demografski i zdravstveni aspekti hrvatskog školstva", održanom 2004. godine. Kako se demografski trendovi ne poboljšavaju, to autor ponovo u okviru Akademije medicinskih znanosti organizira raspravu za okruglim stolom s istom temom. Kao moderator ovih skupova raspravu usmjerava na to da djetetove potrebe i interesi budu u fokusu! Ne umanjujući značenje socioekonomskih činioca na demografska kretanja, valja imati u vidu dijete kao najveću vrijednost obitelji i zajednice u cjelini. Posljedično, u radu se kao posebna pitanja ističu neke dvojbe, ali i motivirajuće sintagme.

Ključne riječi: DEMOGRAFIJA; HRVATSKA

UVOD

Akademija medicinskih znanosti Hrvatske našla se pozvanom da, uz upućivanje na problem negativnih demografskih trendova, pokuša definirati aktivnosti iz područja svog djelovanja koja idu u prilog zajedničkih nastojanja za poboljšanje demografskih kretanja u Hrvatskoj. Osim depopulacijskih pitanja u uskoj je vezi s temom i pitanje zdravlja mladog naraštaja, koje je pretpostavka uspješnog obrazovanja i potom produktivnog života. Zbog toga AMZH organiziranjem okruglog stola o demografskim aspektima dječjeg zdravlja želi okupiti stručnjake koji rade s djecom, a posebno zdravstvene djelatnike i zainteresirane ljude iz javnog života, kako bi zajedno razmotrili zdravstveno stanje djece u kontekstu nadolazećih demografskih trendova. Kao što je rečeno, očekuje se da zaključci okruglog stola budu i svojevrsni poticaj i uključenje medicinske i opće stručne javnosti radi demografske obnove Hrvatske i stvaranju uvjeta za optimalizacijom rasta i razvoja djece (1, 2, 3).

HRVATSKA ZA DJECU

Više od pola stoljeća, u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, u Hrvatskoj smo svjedoci demografske silazne linije, koja posebno posljednjih godina pokazuje alarmantno stanje. Posve je očekivano da baš Hrvatsko pedijatrijsko društvo, koje se brine o djeci, na svojim stručno-znanstvenim skupovima postavlja pitanje o poduzimanju aktivnosti radi zaustavljanja negativnih demografskih trendova. Poče-

tak 21. stoljeća bio je svojevrsni izazov pokretanja dodatnih aktivnosti u širenju pozitivnih ideja i senzibiliziranja javnosti. U tom kontekstu uspostavljena je suradnja Matice hrvatske s Hrvatskim pedijatrijskim društvom radi pokretanja inicijativa u prilog aktivnom pristupu demografskim i zdravstvenim problemima djece i mladih. Poticaj akciji, koja je nazvana "Hrvatska za djecu", dan je na znanstvenom skupu „Demografski i znanstveni aspekti hrvatskog školstva“, koji je održan 5. i 6. travnja 2004. godine, a zaključci kojeg su, osim od predsjedništva Matice hrvatske, poduprti i na VI. kongresu Hrvatskog pedijatrijskog društva i V. kongresu Pedijatrijskog društva HUMS-a (4). Svrha tog znanstvenog skupa bila je upozoriti na negativne demografske trendove u Hrvatskoj, ali i potaknuti programe razvoja djece u skladu s orijentacijom međunarodnih organizacija i spoznajom da je djetetov rani razvoj pretpostavka daljnjeg zdravog i produktivnog života odraslog, što je posebno aktualno za Hrvatsku, u kojoj nastavak negativnih demografskih trendova dovodi u pitanje opstojnost naroda. Osim o demografskim pitanjima, raspravljalo se i o zdravlju mlade generacije. Znanstveni je skup predložio predsjedništvu Matice da prihvati zaključke kao poticaj za rješavanje problema djece, što je i učinilo, ali je uz to upućen i poziv javnosti i državnim tijelima da učine napore glede mobilizacije društva oko demografske obno-

¹ Ured Unicefa za Hrvatsku

Adresa za dopisivanje:

Prof. dr. sc. Josip Grgurić, dr. med., Ured Unicefa za Hrvatsku, Radnička cesta 41, Zagreb, E-mail: jgrguric@unicef.hr

ve Hrvatske i stvaranja uvjeta za optimalizaciju rasta i razvoja djece pod geslom „Hrvatska za djecu“. Predložena je izrada nacionalne strategije za djecu, koja bi bezbroj postojećih deklarativnih dokumenata konkretizirala, ali i financijski poduprla odgovarajuća rješenja u prilog djece i mladih.

POKUŠAJI DEFINIRANJA NACIONALNE POPULACIJSKE POLITIKE

Gore navedena inicijativa pokušala se realizirati izradom Nacionalne populacijske politike (5). Tadašnja Vlada Republike Hrvatske, imajući u vidu negativna demografska kretanja i izostanak trajnih mjera kojima bi se pozitivno utjecalo na nastalo stanje, u veljači 2004. godine osniva Savjet za populacijsku politiku, sa zadatkom da predloži Nacionalnu populacijsku politiku kojom bi se odgovorilo na nepovoljna demografska kretanja. U Savjetu su bili istaknuti demografi, predstavnici poslovnog sektora, civilnog društva i stručnih društava. Nacionalna populacijska politika izrađena je kroz sedam osnovnih, međusobno ovisnih područja: gospodarski razvoj, sustav obiteljskih potpora i poreznih olakšica, usklađivanje obiteljskog i poslovnog života, skrb o djeci, zdravstvena zaštita majke i djeteta te senzibilizacija i informiranje (5, 6).

Valja istaknuti da su u navedenom publiciranom dokumentu Nacionalna populacijska politika posebno naglašena područja: Skrb o djeci i Zdravstvena zaštita majki i djece. Navedenim područjima dan je taj naglasak ne samo zbog demografskih razloga, već i stvaranja preduvjeta za kvalitetniju skrb u trudnoći i ranom razvoju djeteta. Kad govorimo o pokazateljima djetetovog ranog razvoja, onda prije svega govorimo o mjerama koje će osigurati optimalan rast i razvoj djece, i to u svim komponentama: tjelesnom, mentalnom, emocionalnom, socijalnom i edukacijskom zdravlju. Da bi se mogao osigurati optimalni razvoj, potrebno je posebnu pozornost obratiti na rizična razdoblja u razvoju djeteta, a to su posebno trudnoća, porođaj i razdoblje nakon njega (7,8).

Ovaj nacionalni program razrađen je kroz 62 mjere, a svaka je mjera razrađena kroz aktivnosti, indikatore provedbe i njene rokove, dok je financiranje naznačeno iz sredstava državnog proračuna i proračuna jedinica lokalne i područne samouprave. To je u praksi značilo da program financijski nije pokriven, pa i realizacija nije ostvarena, štoviše, stanje se pogoršava, zbog čega je uslijedila i intervencija Predsjednice Republike.

PRIJEDLOG MJERA POPULACIJSKE POLITIKE REPUBLIKE HRVATSKE

Prijedlog mjera populacijske politike Republike Hrvatske predstavila je javnosti Predsjednica Republike 11. lipnja 2018. Ciljevi predstavljanja prijedloga populacijske politike:

- Potaknuti javnu raspravu
- Učvrstiti svijest o nužnosti trenutnog djelovanja
- Preokrenuti demografske trendove. Pokrenuti kampanju pozitivnog ozračja.
- Učinjen je pomak, prije svega u percepciji da je demografija prioritet na europskoj i nacionalnoj razini, ali se još i sad iščekuju učinkoviti demografski programi.

DIJETE JE NAJVEĆA VRIJEDNOST DRUŠTVA

Dosadašnje demografske strategije nisu dale željene rezultate, jer su se u osnovi provodile djelomično, kratkotrajno i bez konkretnih izvora financiranja. Izostanku rezultata pridružuju se apatija, nedostatak perspektive, odnosno nedostatak ljudske sreće koja snažno motivira ljudske aktivnosti. U svibnju 2018. objavljen je izvještaj o sreći u 152 države kao kombinacija bitnih pokazatelja: prihodi, očekivane godine zdravog života, društvena potpora, sloboda u životnim izborima. U takvom jednom konceptu na izmjerenoj rang-listi sreće stanovnika Nordijci su najsretniji na svijetu, dok su Hrvati na 82. mjestu (9).

Taj koncept ljudske sreće trebalo bi ugraditi u kakvoću života stanovnika Hrvatske, a posebno djece.

Na međunarodnom planu osnovana je internacionalna nevladina organizacija koja se zalaže za dobrobit djece i za ostvarivanje njihovih prava. Za dječja prava postoji godišnji globalni indeks koji rangira zemlje prema tome kako su osposobljene za njih. Indeks za dječja prava je inicijativa Fondacije za prava djece u suradnji s Erazmus Sveučilištem u Rotterdamu. On sadržava i rangira sve članice, njih 182, koje su ratificirale UN Konvenciju o pravima djece. Područja koja se prate su: život, zdravlje, edukacija, zaštita, pravo djeteta na zdrav okoliš (9, 10).

Dosadašnje rasprave o demografskom stanju Hrvatske pretežno su usmjerene na stvaranju ekonomskih uvjeta, što nitko ne spori, ali se zapostavljaju svi oni elementi koji određuju čovjekovu sreću, između ostalog i dijete kao vrijednost jednog društva.

PROPUŠTENA PROŠLOST NE I SADAŠNJOST

U razmatranju demografskih problema u ovom prilogu usmjerenje je prema djetetu u fokusu. Budući da dosadašnje mjere nisu dale rezultata, naglasak se stavlja na poduzimanje konkretnih mjera za djecu u sadašnjosti, a manje prebacivanje na buduće zadaće. Ukratko rečeno, umjesto slogana: „Djeca su naša budućnost“ valja reći da budućnost za njih počinje danas. Znači da je umjesto dosadašnje filozofije i kritike propuštenih prilika i neizvjesne budućnosti pred nama sadašnjost i njena realnost. U skladu s tim pokreću se

akcije na lokalnim i regionalnim razinama u prilog djece. Tom prilikom valja istaknuti danas u hrvatskom društvu prepoznatljive inicijative: „Rodilišta-prijatelji djece“, „Gradovi i općine-prijatelji djece“ te „Županije-prijatelji djece“ (11, 12). Sadašnjost okrenuta prema djetetu!

IMPLEMENTACIJA KONVENCIJE O PRAVIMA DJETETA NA LOKALNOJ RAZINI

Akcija „Gradovi i općine - prijatelji djece“

U povodu 10. obljetnice Konvencije UN-a o pravima djeteta 20. studenog 1999. pokrenuta je u Hrvatskoj društvena akcija „Gradovi i općine - prijatelji djece“. Akciju su pokrenule i vode partnerske organizacije Savez društava „Naša djeca“ Hrvatske i Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju, uz pokroviteljstvo UNICEF-ovog ureda u Hrvatskoj (13).

Akcija je uvrštena u Nacionalni plan aktivnosti za djecu te se provodi na nacionalnoj i lokalnoj razini, poštujući autonomiju, raznolikost i kulturnu jedinstvenost regija u Hrvatskoj.

Program „Gradovi i općine - prijatelji djece“ afirmira holistički pristup lokalne zajednice usmjerene na dobrobit djece, pridonoseći ostvarivanju prava te sigurnog i poticajnog okruženja za njih. Hrvatski program je razrađen kroz 10 programskih područja bitnih za život djece, koja su dodatno razrađena u 123 indikatora.

Trenutačno u akciji sudjeluje 107 gradova i općina u Hrvatskoj, a 68 lokalnih zajednica je postiglo naziv prijatelj djece. Svake se godine taj broj povećava. U tim gradovima i općinama gradska i općinska poglavarstva prihvaćaju učinkovite politike u skladu s najboljim interesom za dijete. Razvijanje gradova i općina prijatelja djece ključni je dio implementacije UN-ove Konvencije o pravima djeteta u lokalnu politiku. U Republici Hrvatskoj danas postoji 556 lokalnih zajednica, od kojih 128 gradova i 428 općina. Prema tome, ima mnogo prostora za širenje inicijative prema cilju da se svaka teritorijalna zajednica priključi tom programu u interesu najmlađe populacije u zajednici.

U ovu se akciju može uključiti svaki grad i općina u Hrvatskoj koji dobrovoljno odluče ostvarivati ciljeve akcijskog programa i spremni su pokazati i dokazati što su učinili i što čine za djecu. Kad se jedna lokalna zajednica odluči uključiti u tu akciju, potrebno je odlukom nadležnog gradskog ili općinskog tijela osnovati odbor za koordinaciju aktivnosti i izraditi godišnji plan za njih i njihovu provedbu te osigurati izdavanja za djecu kroz tzv. „Dječji proračun“. Opredjeljenje jedne lokalne zajednice da pristupi toj akciji prvi je i vrlo značajan korak u prilog demokratičnosti jednog društva, u kojem interesi najvulnerabilnijih nisu marginalizirani.

Demografija u projektu „Županije - prijatelji djece“

S obzirom na ukupno nepovoljne demografske trendove na razini županije nužno je poduzimanje ne samo konkretnih mjera već i definiranje dugoročnih opredjeljenja. Kako je to područje i na nacionalnoj razini nedovoljno razrađeno, tako je i na onoj županijskoj definiranje prioriteta i mjera zastalo na prvom koraku: analiza demografskih pokazatelja i trendova na području županije predviđena je u tri iduće godine. U ocjeni ovog dijela programa potrebno je navesti i opisati županijske mjere za poticanje populacijske politike na području demografije, gospodarskog razvitka i poduzetništva, stanogradnje, zapošljavanja, stipendija srednjoškolicima i studentima te potpore mladim obiteljima (14, 15).

Ovaj segment programa trebat će konkretnije i mjerljivije prikazati u smislu učinkovitosti pojedinih mjera populacijske politike, to više što je sinteza ukupnih rezultata na području demografije nepovoljna.

Za provedbu projekta „Županije - prijatelji djece“ razrađeni su kriteriji. Kao i u prethodnom programu „Gradovi/općine prijatelji djece“ postoji 10 programskih područja i njihova mjerljivost. Posebno su navedeni opći polazni uvjeti. Na području županije koja želi postati „Županija - prijatelj djece“ treba da najmanje 50% gradova i općina pristupi akciji „Gradovi i općine - prijatelji djece“, a najmanje 1/3 uključenih gradova i općina u dotičnoj županiji mora već imati status „Grada ili općina - prijatelji djece“.

U Hrvatskoj imamo 20 županija plus Grad Zagreb. Nakon dvije godine završnih aktivnosti dvije županije, Krapinsko-zagorska i Primorsko-goranska, prema rezultatima provedenog ocjenjivanja, dobile su u svibnju ove godine naziv „Županije - prijatelji djece“ (16).

EPILOG

Epilog (grč.) je pogovor, završetak ili zaglavak umjetničkog djela, zaključak čitave izvedbe, kraj (kao što je prolog početak i uvod).

Možda naslovi dnevnih novina (17) najbolje oslikavaju stanje u svezi s objavom najnovijih izvješća Državnog zavoda za statistiku 2017. Demografski trendovi pokazuju da je stanje ALARMANTNO!

Navedeni članak je svojevrsni epilog i ovog prikaza. Podatci Državnog zavoda za statistiku (18) potvrđuju dramatično stanje u pogledu demografskog kretanja. Prije svega broj rođene djece rapidno se smanjuje. U Hrvatskoj je broj rođenih prvi put pao lani ispod 37 000, a u 2017. godini na 36 556. Čak ni županije koje su proteklih godina znale imati pozitivan prirodni prirast, kao Grad Zagreb, Dubrovačko-neretvanska županija i Međimurska županija, više ne pokazuju

pozitivan prirodni prirast. Dakako, za rast i razvoj djece važni su optimalni uvjeti za njihovo rađanje. Nastavljen je trend sve kasnijeg stupanja u brak. To su činjenice koje potiču pesimistički pogled na svijet i razvoj društva. Nasuprot tome, ja koji nisam demograf, ali koji se cijeli profesionalni život bavim pedijatrijom, uz nastojanje da se postigne optimalni razvoj djece, nosim u sebi iskustvenu optimističku nadu koja mobilizacijom može pokrenuti ljudske resurse. Kad govorimo o pokazateljima djetetovog ranog razvoja, onda prije svega govorimo o mjerama koje će osigurati optimalan rast i razvoj djece, i to u svim komponentama: u tjelesnom, mentalnom, emocionalnom, socijalnom i edukacijskom zdravlju. Da bi se mogao osigurati djetetov optimalni razvoj, posebnu pozornost valja obratiti na njegova rizična razdoblja, a to su osobito trudnoća, porođaj i razdoblje nakon njega. Umjesto deklarativnih opredjeljenja, plediram za proaktivni pristup koji pokreće ljude prema stvaranju uvjeta i motivacije za postizanje novih izazova (19, 20).

ZAKLJUČAK

Nepovoljna demografska kretanja, prisutna desetljećima, nastavljaju se i dalje uz uvjerenje da će se ona poboljšati stihijski nakon poboljšanja društveno - ekonomskih uvjeta, zaboravljajući pritom na dijete kao vrijednost opstojnosti tog društva, kakvoće života i ljudske sreće.

LITERATURA

- Blažina-Miličević J, Grgurić J. Hrvatska za djecu: zaključci znanstvenog skupa "Demografski i zdravstveni aspekti hrvatskog školstva" Matice hrvatske, održanog 5. i 6. travnja 2004. u Zagrebu. Paediatr Croat. [Internet]. 2004. srpanj-rujan [pristupljeno 13. siječnja 2020.]. Dostupno na: <https://www.paedcro.com/hr/272-272>
- Grgurić J. Deklarativnost i stvarnost hrvatskog društva u odnosu na djecu. Paediatr Croat. 2004;48:1330-403.
- Grgurić J. Optimalizacija ranog razvoja djece – pretpostavka zdravlja odraslih. Medix. 2004;10(suppl 1):15-9.
- Vranić A. Akcija Matice hrvatske i Hrvatskog pedijatrijskog društva Hrvatska za djecu. Vijenac. 2004;264:38.
- Vlada Republike Hrvatske. Nacionalna populacijska politika. Narodne novine. 2006;132.
- Ministarstvo socijalne politike i mladih. [Internet]. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih; 2014 [citirano: 15.1.2020.]. Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocImages/ZPPI/Strategije%20-%20OGP/socijalna%20politika/NACIONALNA%20STRATEGIJA%20ZA%20PRAVA%20DJECE%20U%20RHZA%20RAZDOBLJE%20OD%202014.%20DO%202020.%20GODINE%5B1%5D.pdf>
- Nurturing Care Framework for Early Childhood Development launched at the 71st World Health Assembly [Internet]. The World Bank. Washington: The World Bank; 2018 [citirano: 15. siječnja 2020.]. Dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/05/23/nurturing-care-framework-for-early-childhood-development-launched-at-71st-world-health-assembly>.
- Grgurić J, Jovančević M, ur. Preventivna i socijalna pedijatrija. Zagreb: Medicinska naklada; 2018.
- Svjetski izvještaj o sreći u 152 države svijeta [Internet]. Jutarnji list. Zagreb; svibanj 2018. [citirano: 20. siječnja 2020.]. Dostupno na: https://www.jutarnji.hr/tag/Svjetski_izvje%C5%A1taj_o_sre%C4%87i
- Kids Rights Index 2018: Insufficient Budget for Children's Rights [Internet]. Kid Rights. New York; 2018. [citirano: 20. siječnja 2020.]. Dostupno na: <https://kidsrights.org/news/kidsrights-index-2018-insufficient-budget-for-childrens-rights/>
- Grgurić J, Krpes S, Dedić Z, Lipovac D. A holistic approach to promoting children's health in the local community (Croatian experience). Izvještaj o aktivnostima Saveza DND-a Hrvatske u 2012. [Internet]. 2013. [citirano: 20. siječnja 2020.]. Dostupno na: http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2018/08/dnd-savez_izvjestaj_2012__final1.pdf
- Grgurić J, Paravina E, Krpes S. Akcija "Gradovi i općine – prijatelji djece". Zagreb: Kerschoffest; 2018.
- Savez društava Naša djeca Hrvatske. [Internet]. Zagreb: Naša djeca Hrvatske; 2015. [citirano: 15. siječnja 2020.]. Županije – prijatelji djece. Dostupno na: <https://savez-dnd.hr/zupanije-prijatelji-djece/>
- Borovčak S, ur. Županije – prijatelji djece: programske osnove i kriteriji. Zagreb: Savez društava "Naša djeca" Hrvatske; 2018.
- Nacionalni simpozij danas za sutra – kroz intersektorsku suradnju do integriranih usluga u ranoj intervenciji u djetinjstvu. [Internet]. Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu. Zagreb; 2017. [citirano: 15. siječnja 2020.]. Dostupno na: <http://hurid.hr/events/nacionalni-simpozij-danas-za-sutra-kroz-intersektorsku-suradnju-do-integriranih-usluga-u-ranoj-intervenciji-u-djetinjstvu/>
- Jeđud Borić I, Miroslavljević A, Koller-Trbović N, Širanović A, Car S, Kušević B. Poštujmo, uključimo, uvažimo. Analiza stanja dječje participacije u Hrvatskoj. [Internet]. UNICEF, Ured za Hrvatsku. Zagreb; 2017. [citirano: 15. siječnja 2020.]. Dostupno na: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Analiza_stanja_djecje_participacije_u_Hrvatskoj.pdf
- Ostroški L. Iznenadujući podaci otkrivaju koji dio RH ima najveću razliku broja umrlih i rođenih: Primorsko-goranski kraj – 'predgrađe' Zagreba koje ima i morje i gorje, ali i 'bijelu smrt'. [Internet]. Večernji list, Zagreb; rujna 2019. [citirano: 15. siječnja 2020.]. Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/iznena-ujuci-podaci-otkrivaju-koji-dio-rh-ima-najvecu-razliku-broja-umrlih-i-ro-enih-1344169>
- Stevanović R, Capak K, Benjak T. Primarna zdravstvena zaštita. Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2018. Godinu. [Internet] 2019. [citirano: 15. siječnja 2020.]. Dostupno na: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2019/11/Ljetopis_Yearbook_2018-3.pdf
- Čatipović M. Demografski aspekti zdravlja djece. Medix. 2019;24:81-4.
- UNICEF Child Friendly Cities and Communities Handbook [Internet]. UNICEF. New York; 2018. [citirano: 15. siječnja 2020.]. Dostupno na: <https://www.familieundberuf.at/sites/familieundberuf.at/files/anhang/handbook-unicef-child-friendly-cities-and-communities-2018.pdf>

SUMMARY

Toward discussion on the health aspects of demographic policy

Josip Grgurić

The main aspects of this work were presented by the author acting as moderator at the Matica hrvatska professional-scientific conference entitled Demographic and Health Aspects of the Croatian Educational System, held in 2004. As demographic trends failed to improve over time, the author organized another round table discussion on the topic at the Croatian Academy of Medical Sciences. As round table discussion moderator, the author focused it on the child needs and interest. The child should be viewed as the highest value within the family and the community as a whole, yet paying due attention to the impact of socioeconomic factors on demographic patterns. Consequently, some dilemmas, as well as motivating syntagmas were emphasised as specific issues, as follows:

- *Introduction*
- *Croatia for children*
- *National population policy*
- *Proposed population policy measures in Croatia*
- *Child as the highest social value*
- *Missed past but not presence*
- *Children are our future that begins with them today*
- *Child-friendly cities and communities*
- *Epilogue*

Key words: DEMOGRAPHY; CROATIA